

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота

магістра

з теми: **«РОЗВИТОК САМОСТІЙНОСТІ ТА САМОКОНТРОЛЮ У
ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ НА УРОКАХ З
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ»**

Виконала студентка Korl2-M19z групи
заочної форми навчання
спеціальності: 016 Спеціальна освіта.

Шпак Уляна Михайлівна

Керівник:

Левицький В.Е., кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри логопедії та спеціальних методик

Рецензент:

Миронова С.П., доктор педагогічних наук,
професор, завідувач кафедри
корекційної педагогіки та інклюзивної освіти

м.Кам'янець-Подільський – 2020 року

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ I. Проблема організації самостійної роботи учнів на уроках у загальній та спеціальній літературі	
1.1. Поняття, предмет та завдання самостійної роботи у педагогічній теорії та практиці	8
1.2. Розвиток пізнавальної активності у процесі самостійної роботи як необхідна умова формування самоконтролю учнів.....	19
1.3. Сутність проблематики самостійної роботи та розвитку самоконтролю у методичній та спеціальній педагогічній літературі	28
Висновки до розділу.....	39
Розділ II. Стан організації самостійної роботи учнів з порушеннями мовленнєвого розвитку на уроках з української мови	
2.1. Виявлення стану організації самостійної роботи учнів з порушеннями мовленнєвого розвитку на уроках з української мови	41
2.2. Практичні основи організації самостійної роботи у процесі навчання рідної мови	43
Висновки до розділу.....	54
Розділ III. Шляхи підвищення ефективності самостійних робіт учнів з порушеннями мовленнєвого розвитку на різних етапах уроків	
3.1. Управління самостійною діяльністю учнів з порушеннями мовленнєвого розвитку на уроках української мови	56
3.2. Особливості реалізації пошуково-розвиваючого навчання на уроках української мови для дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку	66
Висновки до розділу.....	75
Висновки	77
Список використаних джерел.....	81

ВСТУП

Актуальність теми. Розвиток самостійності учнів – мета діяльності як вчителів, так і учнів, тому вчитель має створити умови для спонукання учня до самостійної роботи, такий режим самостійної діяльності, який би дав змогу реалізувати головну мету – розвиток особистості учня, її творчого потенціалу. Найбільшу актуальність набуває така організація самостійної роботи, за якої кожен учень працював би на максимальну силу своїх можливостей (рівні найближчого розвитку).

Самостійність учнів у навчанні – найважливіша передумова повноцінного оволодіння знаннями, вміннями та навичками. Часто і правильно застосована самостійна робота розвиває довільну увагу дітей, формує здатність міркувати, запобігає формалізму, формує самостійність як рису характеру. Важливо, щоб школа формувала не лише суму знань, але й вчила робити самостійні висновки на їх основі, розвивала у школярів навички творче мислення.

Це стосується і дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку. Аналіз спеціальних літературних джерел, а також практики роботи показав, що однією з головних умов підвищення ефективності і якості навчально-виховного процесу є формування у школярів логічного способу мислення, умінь і навичок працювати самостійно.

І цілком закономірно, що інтерес та різнобарв'я точок зору до проблеми самостійної роботи учнів було висвітлено у дослідженнях В.В. Давидова, Д.Б. Ельконіна, П.Я. Гальперіна, Н.О. Менчинської, Н.Г. Дайрі, Б.П. Єсипова, І.Т. Огороднікової та багатьох інших. У логопедії це роботи: М.К. Шеремет, В.В. Тарасун, С.Ю. Коноплястої, Є.Ф. Соботович, І.В. Мартиненко, Н.В. Чередніченко, Ю.В. Рібцун.

Психологи, методисти-практики розглядають самостійну роботу учнів, як одну з головних концепцій дидактики. У дидактиці активність розглядається, як підготовчий ступінь пізнавальної самостійності, а самостійні роботи, як

основний шлях формування. Пізнавальна самостійність передбачає потребу у знаннях, умінні самостійно мислити, здатності орієнтуватися у новій ситуації, бажанні знайти свій підхід до нового завдання, можливості критичного ставлення до навчального матеріалу, до думок інших, здатності висловити свої погляди незалежно.

Широке застосування самостійної роботи учнів на уроках дає змогу успішно розв'язувати багато навчально-виховних завдань: підвищити свідомість і міцність засвоєння знань учнями; виробити в них уміння та навички, яких вимагає навчальна програма; навчити користуватися набутими знаннями і вміннями у побуті, у суспільно корисній праці, розвивати в учнів пізнавальні здібності, спостережливість, допитливість, логічне мислення, творчу активність під час засвоєння знань; прищеплювати культуру розумової і фізичної праці, вчити самостійно продуктивно і з інтересом працювати.

Самостійні роботи учнів спрямовані на вирішення спеціальних дидактичних завдань: одні на пошук знань, другі – на осмислення їх, закріплення умінь і навичок, треті – використання знань, застосування їх у нових умовах з метою практичного вдосконалення і отримання нових умінь тощо. Це стосується і дитини з порушеннями мовленнєвого розвитку.

Для сучасної школи проблема формування пізнавальної самостійності особливо актуальна, так як порушення мовленнєвого розвитку і пізнавальної діяльності проявляються, в першу чергу, у недосконалості процесів узагальнення, абстрагування, аналізу і синтезу, значно обмежуючи можливості засвоєння знань як за обсягом, так і за якістю.

На сьогоднішній день домінує методика навчання, орієнтована головним чином на репродуктивних методах засвоєння готових знань на основі розроблених програм та форм навчання, які не сприяють розвитку ініціативності та самостійності школярів. Наслідками цього є байдужість учнів до процесу пізнання, низький рівень зацікавленості у навчанні.

Актуальність дослідження тісно пов'язана з удосконаленням навчального процесу у плані пошуку нових та переосмислення вже відомих підходів до організації і вдосконалення самостійної роботи учнів на уроках.

У роботі розглядаються основні дидактичні умови, які підвищують загальноосвітню і корекційну ефективність використання самостійної роботи учнів з порушеннями мовленнєвого розвитку на уроках (зокрема української мови).

Мета дослідження: розкриття сутності і важливості самостійної роботи, виявлення та вивчення її дидактичних функцій, визначення найбільш продуктивних способів та умов ефективного їх використання з метою поліпшення розвитку самостійності учнів з порушеннями мовленнєвого розвитку та підвищення якості і свідомості засвоєних знань, вмінь та навичок.

Гіпотеза дослідження: організація самостійної пізнавальної діяльності з урахуванням індивідуального підходу до учнів в умовах диференційованого навчання, а також з урахуванням готовності до засвоєння знань позитивно впливатиме на якість знань та вмінь дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку (зокрема з української мови).

Об'єктом дослідження є процес вивчення української мови дітьми з порушеннями мовленнєвого розвитку.

Предмет дослідження: методика організації самостійної роботи на уроках з української дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку (середні класи).

Відповідно з поставленою метою у дослідженні вирішувались основні **завдання:**

1. Здійснити науковий аналіз змісту та характеру психолого-педагогічних досліджень з питань організації самостійної роботи учнів.
2. Узагальнити педагогічний досвід вчителів.
3. Виявити стан організації самостійної роботи учнів з порушеннями мовленнєвого розвитку на уроках з української мови.

4. Обґрунтувати дидактичні умови ефективного використання самостійної роботи учнів з метою свідомого засвоєння та формування відповідних знань, умінь та навичок з української мови.

5. Розробити та апробувати психолого-дидактичні вимоги до використання самостійних робіт на уроках з української мови учнями з порушеннями мовленнєвого розвитку.

6. Обґрунтувати висновки проведеного дослідження.

Методика дослідження передбачала використання **методів:**

1. Аналіз наукової, навчальної та методичної літератури з психолого-педагогічних аспектів проблеми дослідження.

2. Педагогічне спостереження.

3. Аналіз педагогічного досвіду (шкільної документації, результатів проведення бесід, анкетування, уроків), робіт дітей.

4. Проведення педагогічного експерименту з формування пізнавальної самостійності учнів з використанням розроблених самостійних робіт.

5. Кількісний та якісний аналіз отриманих даних.

6. Узагальнення результатів

Елементи наукової новизни: уточнено актуальність та складові методики реалізації самостійної роботи та розвитку самоконтролю в учнів з порушеннями мовленнєвого розвитку.

Практичне значення: отримані результати дослідницької роботи можуть бути використані у педагогічній практиці, шляхом більш широкого включення самостійних робіт у навчальний процес. Це дослідження може бути матеріалом для подальших розробок з проблеми організації та ефективного використання системи самостійних робіт на уроках та самопідготовці з дітьми з порушеннями мовленнєвого розвитку.

База дослідження: База дослідження: Комунальний заклад: Навчально-реабілітаційний центр Рівненської обласної ради м. Рівне.

Структура роботи: вступ, три розділи, висновки, список використаних літературних джерел.

ВИСНОВКИ

Увага до проблеми розвитку самостійності учнів пояснюється тим, що вона відіграє важливу роль не тільки у загальній освіті, але і у підготовці учнів з порушеннями мовленнєвого розвитку до їх подальшої соціалізації. Отже, самостійність є однією з найголовніших якостей школярів та важливою умовою навчання. Великого значення самостійна робота набуває на уроках з української мови. Завдання вчителя полягає не тільки у засвоєнні учнем програмного матеріалу, але і у навчанні свідомо працювати з будь-яким друкованим текстом, вмінню послідовно та правильно висловлювати свої думки в усній та письмовій формі.

Самоконтроль є діяльністю, що здійснюється школярем за власною ініціативою, системою розумових дій, спрямованих на самостійний контроль і корекцію ходу та результатів навчання, на аналіз і попередження недоліків у його навчальній роботі. Найважливішою рисою самоконтролю є самостійність при виконанні навчальних доручень. Поняття самоконтролю і самостійності тісно пов'язані з психологічним станом особистості та у напрямку самоорганізації, самоврядування, самовизначення, самоспостереження і самоаналізу.

Говорячи про формування у школярів пізнавальної самостійності та умінь самоконтролю, необхідно мати на увазі дві тісно пов'язані між собою задачі. Перша полягає в тому, щоб розвинути в учнів самостійність у пізнавальній діяльності, навчити їх самостійно опановувати знання, формувати свій світогляд; друга – в тому, щоб навчити самостійно застосовувати наявні знання у навчанні та практичній діяльності.

Загальний розвиток самоконтролю характеризується етапністю. Спочатку це самоконтроль за зразком, який дає вчитель; потім – спрямування контролю на загальну дію, що відіграє роль об'єкта, та самоперевірка виконаних дій на основі набутих знань (цей етап відбувається тоді, коли дитина вже опанує дії та

операції, що збігаються зі способом дії), нарешті – перехід до поопераційного самоконтролю, де контролюється кожен крок дії. Варто зауважити, що особливості самоконтролю виявляються в тому, що він спочатку спрямований на результат дії, а вже потім – на контролювання процесу (таке вміння виробляється тривалий час).

Таким чином, аналіз першоджерел з даної проблеми свідчить про те, що найбільш доцільною є організація самостійної роботи з урахуванням таких аспектів, як:

- вікові та індивідуальні особливості учнів;
- ступінь вираження порушення;
- ступінь навчання та научіння;
- спрямованість та вибірковість інтересів;
- специфіки навчального предмету;
- витрат навчального часу.

Розвитку самостійності школярів сприяє поступове збільшення обсягу самостійних завдань і їх урізноманітнення, застосування творчих робіт у поєднанні з роботами тренувального характеру.

Важливим засобом розвитку самостійності кожного учня є диференційоване навчання. Воно забезпечує оптимальні умови для учіння кожного школяра, базується на врахуванні можливостей і труднощів, передбачає подачу саме для нього призначеного завдання.

Аналіз отриманих даних дозволив зробити такі висновки: вчителі недостатньо надають увагу формуванню умінь з предмету; не завжди вірно вмюють організувати самостійний контроль учнів, раціонально поєднувати контроль з боку вчителя з самоконтролем учнів; при організації самостійної роботи учнів в основному переважає контроль вчителя.

Під час організації самостійних робіт були виявлені такі труднощі: знижена мотивація до навчання; недостатньо розвинута емоційно-вольова сфера;

відставання у розвитку читання; наявність недоліків у правильності, грамотності письма; дітям складно диференціювати, аналізувати, знаходити схожість та відмінність рис, важко співставляти поняття (н-д, граматичні категорії між собою).

Слід зазначити, що при підготовці уроків недостатньо враховується уповільнений темп навчання. Внаслідок порушення учні погано сприймають вербальний навчальний матеріал. Для них є гірше доступними словесні засоби, слово не набуває сигнального значення. Ось чому, вивчення української мови має носити практичний характер.

Важлива відмова (обмеження) домінуючих репродуктивних форм навчання; формування навичок самостійної діяльності залежить від індивідуальних особливостей дітей, від методики роботи та умов реалізації самостійності (знайома чи незнайома ситуація); епізодичність використання самостійних робіт на уроці або впровадження відтворюючих (репродуктивних) вправ мало покращує ефективність навчання; самостійна робота учнів – це основне джерело знань особливо у подальшому дорослому житті.

Виділяють такі способи самоконтролю: поопераційне пояснення способу дії, зіставлення із зразком, оволодіння конкретними прийомами перевірки, опора на пам'ятку, алгоритмічний припис, взаємоконтроль, диференційований підхід вчителя до виправлення помилок, матеріалізація навчальних дій під час контролю.

Самостійна робота, що систематично проводиться, у поєднанні з самоконтролем за умови її правильної організації сприяє отриманню учнями глибоких і більш міцних знань порівняно з тими, які вони засвоюють при подачі готових знань.

Організація виконання учнями різноманітних за дидактичною метою і змістом самостійних робіт, з установкою на самоконтроль, сприяє розвитку їх пізнавальних і творчих здібностей, мислення, мовлення.

За ретельно продуманої методики проведення самостійних робіт у поєднанні з самоконтролем прискорюється темп формування у школярів умінь і навичок практичного характеру, а це, у свою чергу, позитивно впливає на формування пізнавальних умінь і навичок.

За систематичної організації самоконтролю у процесі самостійної роботи на уроках і поєднанні його з різними видами домашньої роботи у школярів виробляються стійкі навички й уміння контролювати й оцінювати свою діяльність.

В ході проведення дослідної роботи були виявлені педагогічні умови ефективності запровадження самостійної роботи учнів на уроці: підготовленість вчителів до роботи; проведення діагностичних робіт з ціллю виявлення початкового рівня знань та умінь, а також рівня їх пізнавальної самостійності; диференціація попереджуючих завдань за рівнем пізнавальної самостійності для слабких та сильних учнів; охоплення роботою всіх учнів; чіткий контроль у процесі виконання завдань за кожним учнем, надання необхідної допомоги.

Оскільки сучасна освіта спрямована на становлення активної і самостійної особистості, проблема формування в учнів умінь та навичок самоконтролю постає гострою і необхідною. Важливою умовою формування зазначених умінь є розвиток в учнів пізнавальної активності й самостійності, виокремлюючи при цьому три рівні пізнавальної активності: відтворююча, інтерпретуюча і творчий рівень, та три найбільш суттєві компоненти пізнавальної самостійності: мотиваційний, змістовно-операційний і вольовий.

Список використаних джерел

1. Алексина Л.И. Динамика речевого развития умственно отсталых детей с нарушениями речи. – К.: Педагогика, 1977. – 238 с.
2. Біляєв О.М. Сучасний урок української мови. – К.: Радянська школа, 1981. – 180 с.
3. Белая А.Й. Подолання нерізко вираженого загального недорозвитку мовлення у молодших школярів (Методичні рекомендації для вчителів-логопедів). – Хмельницький: ТУП, 2001. – 100 с.
4. Бех І.Д. Особистісно-зорієнтоване виховання. – К.: ІЗМН – 1998. – 204 с.
5. Блінова Г.Й., Черпіта О.Р. Дидактичний матеріал для подолання дислексії у дітей. – К.: Радянська школа, 1991. – 128 с.
6. Богоявленский Д.Н., Менчинская Н.П. Психология усвоения знаний в школе. – М.: Просвещение, 1979. – 163 с.
7. Вавина Л.С. Методические рекомендации по обучению грамоте учащихся I-II отделений вспомогательной школы. – К.: РУМК, 1990. – 112 с.
8. Вашуленко М.С. Удосконалення змісту і методики навчання рідної мови в 1-4 класах. – К.: Радянська школа, 1991. – 175 с.
9. Гуцал Л.Л. Миронова С.П. Теоретичні аспекти та методика подолання заїкання у молодших школярів: Навчально-методичний посібник. – Хмельницький: Поділля, 2001. – 91 с.
10. Головаха Е.И., Панина Н.В. Психология человеческого взаимопонимания. – К.: Інститут соціології НАН України, 2002. – 223 с.
11. Дайри Н.Г. Как подготовить урок истории. – М.: Педагогика, 1974. – 32 с.
12. Дідора М.І., Ковальчук Т.Г., Стельмах В.О. Умови формування самостійності молодших школярів // Початкова школа. – 1989. – №3. – С.15-16.
13. Дефектологічний словник: навчальний посібник / За редакцією В.І. Бондаря, В.М. Синьова. – К.: «МП Леся», 2011. – 528 с.

14. Донченко Т.К. Організація навчальної діяльності учнів на уроках рідної мови. – К.: Радянська школа, 1995. – 200 с.
15. Друзь Б.Г. Виховання пізнавального інтересу молодших школярів в процесі навчання. – К.: Радянська школа, 1978. – 160 с.
16. Дуткевич Т.В. Загальна психологія (Конспекти лекцій): Навчальний посібник. – Кам'янець-Подільський, 2002. – 96 с.
17. Есипов Б.П. Самостоятельная работа учащихся на уроках. – М.: Просвещение, 1971. – 240 с.
18. Загальна психологія: Підручник / О.В.Скрипченко, Л.В. Долинська та ін. – К.: Либідь. – 2005. – 464 с.
19. Дороз В.Ф. Методика викладання української мови у вищій школі. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 176 с.
20. Жукова Н.С., Мастюкова Е.М., Филичёва Т.Б. Преодоление задержки речевого развития у дошкольников. – М.: Просвещение, 1973. – 190 с.
21. Карпенко Ю.О. Вступ до мовознавства: Підручник. 2-е вид., – К.: Одеса-Либідь, 1991. – 280 с.
22. Коваль Г.П., Деркач Н.І., Наумчук М.М. Методика викладання української мови: Навчальний посібник для студентів педінститутів, гуманітарних університетів, педагогічних коледжів. – Тернопіль: Астон, 2008. – 287 с.
23. Коваль Г.П., Іванова Л.І., Суржук Т.Б. Методика читання. Навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2009. – 280 с.
24. Коваленко М. Історія зарубіжної педагогіки. Хрестоматія: навчальний посібник / М.Коваленко. – К.: Центр Літератури, 2006. – 664 с.
25. Коваль Н.С. Самостійна робота учнів на уроках природознавства. – К.: Радянська школа, 1982. – 96 с.
26. Кодлюк Я. Підручник для початкової школи: теорія і практика. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2004. – 288 с.

27. Косенко К.М. Основи загальної педагогіки: курс лекцій для студентів педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів / К.М. Косенко. К.: Повний світ, 2005. – 184 с.
28. Коломинский Я.Л. Психология детского коллектива. Система личных взаимоотношений. – Минск: Народная Асвета, 1984. – 240 с.
29. Кононко О.Л. Як виявити рівень самостійності учнів // Початкова школа. – 1989. – №1. – С. 40-44.
30. Корекційна спрямованість початкового навчання у спеціальній школі інтенсивної педагогічної корекції: Методичні рекомендації /Укл. Л.С. Вавіна. – К.: ІСДО, 1995. – 60 с.
31. Корнєв М.Н., Коваленко А.Б. Соціальна психологія. – Київ: Київська книжкова фабрика, 1995. – 304 с.
32. Кравець Н.П. Розвиток мовлення в учнів молодших класів допоміжної школи на уроках читання та української мови . – К.: А.С.К., 1999. – 276 с.
33. Лалаєва Р.И. Нарушения чтения и пути их коррекции у младших школьников: Учебное пособие. – СПб.: Союз, 1998. – 224 с.
34. Лалаева Р.И. Нарушения речи и их коррекция у детей с задержкой психического развития / Р.И. Лалаева, Н.В. Серебрякова, С.В. Зорина. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 304 с.
35. Лангмейер І., Матейчик З. Психическая депривация в детском возрасте. – Прага, 1994. – 289 с.
36. Левина Р.Е. Основы теории и практики логопедии. – М.: Просвещение, 1978. – 190 с.
37. Леонтьев А.А. Язык, речь и речевая деятельность. – М.: Наука, 1989. – 205 с.
38. Липа В.А. Основы коррекционной педагогики. – Донецк: Лебідь, 2002. – 327 с.
39. Логопедія: підручник / За ред. М.К. Шеремет. – Вид. 3-тє, перер. та доповн. – К.: Видавничий дім «Слово», 2015. – 776 с.

40. Лубовский В.И. Развитие словесной регуляции действий у детей (в норме и патологии). – М.: Просвещение, 1978. – 165 с.
41. Матвеева М.П., Миронова С.П. Корекційна робота в системі освіти дітей з вадами розумового розвитку: Навчально-методичний посібник. – Кам'янець-Подільський, Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, 2005. – 164 с.
42. Марченко І.С. Спеціальна методика початкового навчання української мови (логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників). Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Спеціальність: Корекційна освіта (логопедія). – К.: Видавничий дім «Слово», 2010. – 288 с.
43. Марчук Л.Б. Самостійна робота як метод урізноманітнення навчальної діяльності учнів // Рідна школа. – 2000. – №4. – С. 84-88.
44. Мельник Ю. Самостійна робота у системі індивідуального навчання учнів сільських шкіл // Рідна школа. – 2002. – №6. – С. 51-53.
45. Методика української мови / Під редакцією С.І. Дорошенко – К.: Вища школа, 1992. – 398 с.
46. Миронова С.А. Развитие речи дошкольников на логопедических занятиях. – М.: Просвещение, 1991. – 180 с.
47. Миронова С.П. Олігофренопедагогіка. Компактний навчальний курс: Навчальний посібник / С.П. Миронова / – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет, редакційно видавничий відділ, 2007. – 204 с.
48. Нарушение речи у дошкольников. Сост. Р.А. Белова-Давид. М.: Просвещение, 1972. – 204 с.
49. Основы коррекционной педагогики / Под ред. В.А. Липы. – Донецк: Лебідь, 2002. – 327 с.
50. Падалка О.С., Нісімчук А.С., Смолюк І.О., Шпак О.Т. Педагогічні технології. Навчальний посібник. – К.: Українська енциклопедія, 1995. – 254 с.

51. Прикладна корекційна психопедагогіка: Олігофренопедагогіка. Навчальний посібник / За ред. О.В. Гаврилова, В.О. Липи / Олексій Вікторович Гаврилов, Володимир Олександрович Липа, Олександр Миколайович Ляшенко, Вадим Едуардович Левицький, Олег Миколайович Опалюк, Євгенія Володимирівна Данильченко, – Кам'янець- Подільський: ТОВ «Друк-Сервіс», 2014. – 592 с.

52. Розвиток розуміння мови у молодших школярів з мовленнєвим недорозвиненням: Методичні рекомендації / Укл. В.В. Тарасун, М.В. Шевченко. – К.: РУМК, 1992. – 124 с.

53. Савченко М.А. Методика виправлення вад вимови фонем у дітей. – К.: Освіта, 1992. – 176 с.

54. Савченко О.Я. Сучасний урок у початкових класах: Посібник для вчителя. – К.: Магістр-8, 1997. – 256 с.

55. Сак Т.В. Корекція причинно-наслідкового мислення у дітей із затримкою психічного розвитку дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі. – К.: Промінь, 2000. – 75 с.

56. Соботович Е.Ф. Психолінгвістическая структура речевой деятельности и механизмы ее формирования / Е.Ф. Соботович. – К.: ІЗМН, 1997. – 44 с.

57. Соботович Є.Ф. Порушення мовного розвитку в дітей та шляхи їх корекції: Навчально-методичний посібник / Є.Ф. Соботович. – К.: ІСДО, 1995. – 204 с.

58. Соботович Є.Ф. Програмні вимоги до корекційного навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку з вадами інтелекту: Програмно-методичний комплекс / Є.Ф. Соботович, В.В. Тищенко. – К.: Актуальна освіта, 2004. – 144 с.

59. Соботович Е.Ф. Методика выявления речевых нарушений у детей и диагностика их готовности к школьному обучению. – К.: ПП «Компанія «Актуальна освіта», 1998. – 127 с.

60. Соботович Е.Ф. Нарушения речевого развития у детей и пути их коррекции: Навчально-методичний посібник. – К.: ІСДО, 1995. – 204 с.
61. Спеціальна педагогіка: Понятійно-термінологічний словник / За ред. В.І. Бондаря. – Луганськ: Альма-матер, 2003. – 436 с.
62. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Науково методичний посібник / Пометун О.І., Пироженко Л.В. / За ред. О.І. Пометун. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.
63. Тарасун В.В. Логодидактика. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів. – К.: Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 2004. – 348 с.
64. Трофименко Л.І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ: Програмно-методичний комплекс / За ред. Є.Ф.Соботович – К.: «Актуальна освіта», 2007. – 120 с.
65. Тюріна В.О. Формування пізнавальної самостійності учнів. – К.: Радянська школа, 1994. – 174 с.
66. Українська мова з методикою навчання в початкових класах. Інтегрований курс / За ред. А.П. Каніщенко, Г.О. Ткачук. – К.: Промінь, 2003. – 232 с.
67. Ульянова Т.К. Методика преподавания грамматики и развития речи учащихся вспомогательной школы. – К.: КГПИ, 1990. – 94 с.
68. Федоренко І.Т. Формування самостійності учнів у навчально-виховній роботі школи. – К.: Радянська школа, 1983. – 151с.
69. Чередніченко Н.В. Початковий курс навчання української мови молодших школярів із тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ). Навчально-методичний посібник (курс лекцій). – К.: Видавничий дім «Слово», 2012. – 208 с.